

Šikana z perspektivy oběti

Klára Bajáková

Bakalářská práce
2020



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Klára Bajáková
Osobní číslo: H17885
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Šikana z perspektivy oběti

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti osobnosti agresora, šikany na základní škole a příčin šikany.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou interview.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: Tisková/elektronická

Seznam doporučené literatury:

- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.
- ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.
- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lenka Venterová**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **4. října 2019**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2020**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 22. ledna 2020

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 18.5.2020

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 platí nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k vyšší výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá šikanou z perspektivy oběti. Teoretická část práce se věnuje vymezení pojmů agresor, oběť a šikana, směry šikany, dělení šikany, zrod a vývojové stupně šikany, dále také varovná místa a signály šikany. Cílem praktické části bylo zjistit, jak šikanu vnímají právě oběti. K výzkumu byly použity polostrukturované rozhovory.

Klíčová slova: šikana, oběť, agresor, škola, pedagog, rodiče, psychika

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with bullying from the perspective of a victim. The theoretical part focuses on defining terms as an aggressor, victim and bullying, the directions of bullying, division of bullying, the origin and developmental stages of bullying, further on cautionary places and signals of bullying. The aim of the practical part of the thesis was to find out how is bullying perceived by a victim. Half-structured conversations were used for the research.

Keywords: bullying, victim, aggressor, school, educator, parents, psyche

„Vlastním předmětem studia lidstva je člověk.“ — Johann Wolfgang von Goethe

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Lence Venterové za odborné vedení, vstřícné jednání a velmi cenné rady při psaní této práce. Dále bych chtěla poděkovat svým participantům a také rodině za jejich trpělivost a podporu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 HISTORICKÉ KOŘENY SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	11
1.1 VZNIK SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY JAKO VĚDY A JEJÍ ROZVOJ V 19. STOLETÍ A NA POČÁTKU 20. STOLETÍ	13
1.2 TEORETICKÝ PROUD SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	14
2 AGRESOR A OBĚŤ	16
3 VYMEZENÍ ŠIKANY	19
3.1 SMĚRY ŠIKANY	21
3.2 DĚLENÍ ŠIKANY.....	22
3.3 ZROD A VÝVOJOVÉ STUPNĚ ŠIKANY	24
3.4 VAROVNÉ SIGNÁLY A MÍSTA ŠIKANY	25
PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	30
4.1 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	31
4.2 ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU.....	32
4.3 METODA SBĚRU DAT.....	34
4.4 ANALÝZA DAT	35
5 SHRUTÍ VÝZKUMU, DISKUZE	42
6 ZÁVĚR	45
7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	49
SEZNAM OBRÁZKŮ	50
SEZNAM TABULEK	51
SEZNAM PŘÍLOH	52

Úvod

V bakalářské práci se budeme věnovat šikaně z perspektivy oběti. Šikana v současné době patří k nejaktuálnějším problémům. Tento pojem je často používán, a to zejména v souvislosti s dětmi a mládeží. Intenzita šikany může až atakovat hranice trestného činu.

Šikana ve škole se vyznačuje nepoměrem sil mezi obětí a agresorem. Šikanování může probíhat ve formě fyzického napadení, jako je bití či kopání nebo psychického napadení, a tím je vyhrožování, nadávky, ponižování, pomluvy. Existuje i forma šikany, kdy se agresor chová tak, jako by ten druhý člověk neexistoval. Nejhorší je, že násilí a agrese se stupňují, a tím roste množství útoků.

Jaké jsou příčiny šikany ve škole? Příčinami mohou být touha po moci, špatná výchova rodiči, domácí násilí, vysoké nároky ve škole, rozdíly v hmotných věcech mezi chudými a bohatými dětmi. Oběťmi šikany se často stávají také příslušníci menšin nebo děti, které jsou odlišné od očekávaného průměru. Často šikanování hledají vinu u sebe a většinou se s tím nikomu nesvěřují. Škola by měla být pro děti místem bezpečí. Často se pedagogové navzájem brání a tento problém zlehčují, proto mnohdy zůstává šikana skryta. Tato problematika je natolik závažná, že by se před ní neměly zavírat oči.

Projevem šikanování nemusí být každá rvačka či hádka. Jedná se převážně o opakované a záměrné užití síly jedince nebo skupiny. Šikanování může začínat pozvolna, jako posmívání se a později se stupňovat až do psychického a fyzického vydírání oběti.

Nejdůležitější je, abychom se dítěti věnovali již od útlého věku života, dávali mu lásku a hlavně pocit bezpečí a jistoty, aby dítě vědělo, že jsme tu vždy pro něj. Taktéž je důležité, abychom věděli, s kým a kde naše dítě tráví svůj volný čas. Dnešní doba je velice uspěchaná a rodiče nemají tolik času, jak tomu bývalo dříve, a proto často zanedbávají své děti, aniž by si to uvědomovali.

Existuje mnoho publikací a studií, které se zabývají touto problematikou. Preventivní programy vytváří MŠMT a jsou podobné či stejné pro všechny typy škol.

Cílem práce je pomocí polostrukturovaných rozhovorů zjistit, jak celá šikana vznikla, jak probíhala, kdy se šikana nejčastěji odehrávala, jaké byly pocity oběti po šikaně, jak zabránit dalšímu vzniku šikany na školách a co si oběť myslí o agresorovi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORICKÉ KOŘENY SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Výchova a společnost v názorech řeckých a římských myslitelů

Sociální pedagogika se nepochybně opírá o myšlenky antické filozofie. Prvním představitel sociální pedagogiky byl Platón (427-347 př. n. l.), který do svých dialogů vnesl představy o výchově jako předpoklad pro prosazení požadavků společnosti na člověka i pro mravní vývoj. (Procházka, 2012)

Požadavkům na správný vývoj dětí a mládeže se věnuje v díle *Zákony*, kde popisuje, že je nutné s výchovou začít od nejútlejšího věku a vychovatel by měl postupovat tak, aby dítě nerozmazloval ani nezotročoval. Podle Platóna je do šesti let věku nejdůležitější formou výchovy hra, poté nastává čas skutečného učení se. (Procházka, 2012)

Aristotelés (384-322 př. n. l.) chápe člověka jako tvora, který je závislý na společnosti a je pro něj přirozené žít ve společenství s druhými lidmi. Ve svém díle *Politika* uvádí, že cílem výchovy by mělo být duchovní přetvoření člověka v samostatnou odpovědnou bytost. Výchova je také podřízena společenským cílům a společenskému zadání. (Procházka, 2012)

Myslitel Seneca (4 př. n. l. - 65 n. l.) ve svých dvanácti dialozích věnovaných etice kladl důraz na řešení sociálních problémů římské společnosti. (Procházka, 2012)

Středověké uspořádání společnosti a křesťanský ideál člověka

Křesťanský ideál člověka a společnosti je základem středověké společnosti. Tento ideál člověka vychází z učení Ježíše Krista, který se opírá o svá poselství obsažená v evangeliích i v částech Nového zákona. (Procházka, 2012)

Zásadním způsobem ovlivnil pohled na člověka sv. Augustin Aurelius Augustinus (354-430 n. l.). Dokázal pojmenovat svět jako konflikt dvou identit – věčné obce Boží a nedokonalé obce pozemské. (Procházka, 2012)

Rozvoj klášterní a univerzitní společnosti je propojen s vrcholným středověkem a nejvýznamnější myslitel této doby byl sv. Tomáš Akvinský (1225-1274). Jako jediný se dokázal vyrovnat s problémem, který představoval střet konceptu myšlení se znovuobjeveným dílem Aristotela. (Procházka, 2012)

Sociální pedagogické myšlení raného novověku, humanistické ideály a jejich odraz v sociálních vizích raného novověku

Doba významných společenských proměn bývá často označována jako raný novověk. Za symbolický počátek novověku je považováno objevení Ameriky roku 1492. V této době došlo k zásadnímu obratu, co se týká evropské vědy, neboť se začalo prosazovat nové pojetí vztahu společnosti a člověka a stejně tak se došlo i k novému názoru, co se týká role ve společnosti v péči nejen o sebe sama, ale především v péči o druhé. (Procházka, 2012)

Sociálně pedagogické myšlení je prezentováno humanisticko-utopistickými pracemi. Utopie se staly literárním projevem a byly reakcí na společenské změny a reflektovaly potřebu účastníků tzv. nahlédnout do budoucnosti. Předchůdci sociální pedagogiky jsou Thomas More (1478-1535), Francis Bacon (1531-1626) a Thomas Campanella (1568-1639). (Procházka, 2012)

Jan Amos Komenský

Jan Amos Komenský (1592-1670) patří k těm myslitelům, kteří svou inspiraci zasáhli celou sféru myšlení. Podle Komenského Bůh stvořil dokonalý svět a člověka v podstatě jako dobrého. Jestliže se setkáme se zkažeností světa a lidských povah, tak je to důsledek lidského činění. Nelze tedy očekávat, že Bůh vše napraví. Komenský vychází z toho, že kdo jej zkažil, tak jen ten jej může napravit. Snaží se prosazovat nárok na výchovu a vzdělání všem lidem bez rozdílu majetku, pohlaví a stavu. Výchova a vzdělání by měla být poskytnuta všem, a to bez rozdílu. Nejvýraznější souvislost pro sociální pedagogiku má čtvrtá a šestá část Porady – Vševýchova a Všenáprava. Najdeme zde ideje, které dávají do souvislosti další rozvoj společnosti a vytváří sociální lidské prostředí, ve kterém by se uplatnila výchova k toleranci a vzájemná komunikace mezi národy a jedinci. (Procházka, 2012)

Kořeny sociální pedagogiky v díle osvícenských filozofů a pedagogů

Osvícenství, jedná se o období, ve kterém se zformoval moderní pohled na člověka a také jeho vztah ke státu – společnosti. Myslitelé, kteří popsali zásadní vliv výchovy na člověka, jsou Claude-Adrien Helvétius (1715-1771), Denis Diderot (1713-1784) a neoriginálnější myslitelem v této době byl Jean Jacques Rousseau (1712-1778). V jeho románu Emil, aneb O výchově, najdeme vyústění jeho názorů na člověka i na společnost. V knize O výchově mu šlo o „umění formování člověka“. (Procházka, 2012)

1.1 Vznik sociální pedagogiky jako vědy a její rozvoj v 19. století a na počátku 20. století

Podmínky pro zformování sociální pedagogiky jako vědecké disciplíny

Výrazným podnětem pro vznik sociologie jako samostatné disciplíny bylo oproštění se od závislosti na sociální pedagogice jako samostatném vědním oboru. Mezi pedagogikou a sociologií se objevilo mnoho disciplín, které fungovaly jako most a utvářely prostor pro postžení několika variant vztahu mezi výchovou, společností a jedincem. Nové koncepce se objevují ve druhé polovině 19. století a těmi jsou: sociální pedagogika, sociologická pedagogika, pedagogická sociologie a sociologie výchovy. (Procházka, 2012)

Středoevropská a západoevropská tradice sociálně pedagogické činnosti

Dlouhou dobu žilo pod vlivem myšlenek Pestalozziho a německé osvícenské filantropie právě středoevropské prostředí. Často zde bývá zmiňován významný reformátor Friedrich Adolf Wilhelm Diesterweg (1790-1866). Jeho významným dílem je Rukověť vzdělání pro německé pedagogy, kde zdůrazňoval, aby přirozenou výchovou byli žáci vedeni ke svobodě a pravdě. (Procházka, 2012)

V tomto období bylo vzdělání vnímáno jako prevence chudoby a obrana proti morálnímu úpadku. Představiteli byli Jan Nepomuk Beyuoye, Ferdinand Kindermann (1740-1801) či Samuel Tešedík (1724-1820). (Procházka, 2012)

Západoevropská tradice sociálně pedagogické práce se začala soustředit na problematiku dětí a mládeže z chudých vrstev, zatímco pokrokoví myslitelé byli vedeni k orientaci na sociální práci a výchovu mas venkovského lidu. Představitelem této doby byl Vissarion Grigorjevič Bělinský (1811-1848), který věřil, že dítě je jako tzv. bílá deska, která je odrazem sociálního rodinného prostředí a je jím vrženo do prázdné morálky, pokrytectví a do světa předsudků. (Procházka, 2012)

Velkým přínosem pro ruskou kulturu byl Lev Nikolajevič Tolstoj (1828-1910). Geniální myslitel, který do svého díla zahrnul pokusy o sociálně výchovnou práci s dětmi z venkova. (Procházka, 2012)

1.2 Teoretický proud sociální pedagogiky

Osobnosti teoretické sociální pedagogiky v Německu

Zakladatelem teoretického proudu sociální pedagogiky a taktéž i sociální pedagogiky jako teoretické vědy byl Paul Natorp (1854-1924). V roce 1890 a poté také roku 1922 vyšlo jeho nejvýznamnější dílo *Sozialpädagogik: Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft*. Cíl sociální pedagogiky vidí v přetváření citů, rozumu a vůle a to vše ve smyslu socializace člověka. Organickou složkou společnosti se člověk může stát pouze díky výchově. Dalším představitelem je profesor filozofie a pedagogiky na univerzitě v Lipsku Paul Barth (1858-1922). Podle Bartha výchova vyrůstá ze sociologických charakteristik jednotlivých historických společenství a kultur a sociálních situací. Dalšími významnými osobnostmi zabývajícími se německou teoretickou sociální pedagogikou jsou Herman Nohl (1879-1960), Gertrude Bäumerová (1873-1954) a Klaus Mollenhauer (1928-1998). (Procházka, 2012)

Osobnosti teoretické sociální pedagogiky v Polsku

Také v naší sousední zemi v Polsku, má dodnes sociální pedagogika velmi důležitou tradici. Za zakladatelku je považována Helena Radlińská (1879-1954). Ta se snažila dosáhnout toho, aby se sociální pedagogika stala respektovanou akademickou disciplínou. Mezi významné osobnosti patří také žáci H. Radlińské a těmi byli Ryszard Wroczynski (1909-1978) či Alexander Kamiński (1903-1978). (Procházka, 2012)

Osobnosti teoretické sociální pedagogiky na Slovensku

Sociální pedagogické myšlení bývá spojováno s filantropickou prací Samuela Tešedíka (1724-1820). V práci od Juraje Čečetky (1907-1983) se objevují sociální aspekty výchovy na Slovensku. Za zakladatele československé a poté slovenské sociální pedagogiky je považován Ondrej Baláž. Sociální pedagogiku pojal jako rozvíjení vědy o sociálních aspektech výchovy. Peter Ondrejkovič přináší významné práce a soustředí se především na sociologii výchovy. Další významnou osobností je Jolana Hroncová, zabývající se problematikou sociálně patologických jevů a současně tvořící otázky profesních kompetencí sociálního pedagoga. Významný pohled na sociální pedagogiku přináší Zlatica Bakošová. Dle ní hraje v sociální pedagogice pro současnou společnost hlavní roli především výchova, do které vkládá velké naděje. (Procházka, 2012)

Osobnosti teoretické sociální pedagogiky v českých zemích

Česká sociální pedagogika je v současné době rozvíjeným oborem. Rozvoj české sociologie měl významnou roli na utváření sociální pedagogiky. Mezi učence, kteří měli vliv na novou generaci pedagogů, patří například Karel Jindřich Seibt (1735-1806). Osobitou a výjimečnou postavou v české zemi byl Bernard Bolzano (1781-1848). Další osobností byl Gustav Adolf Lindner (1828-1887). Svým díle *Ideen zur Psychologie der Gesellschaft als Grundlage der Sozialwissenschaft* se snaží redefinovat základy pedagogiky. Teoretickou sociální pedagogiku najdeme v monografii Stanislava Velinského, a to v díle *Individuální základy sociální pedagogiky*, 1927). Představitel Arnošt Inocenc Bláha (1879-1960) ve své práci *Sociologie dětství* rozpracoval problematiku vlivu sociálního prostředí na výchovu. Dalším velikánem byl Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937), který si uvědomoval, jak důležité pro emancipaci malého národa jsou výchova a vzdělání. Do svých prací vtiskl požadavky na mravní vývoj a výchovu. (Procházka, 2012)

2 AGRESOR A OBĚŤ

Jaká je osobnost dětí, které šikanují své vrstevníky? Z jakého prostředí tyto děti pocházejí a co je vede k tomu, aby takové byly? Podle čeho tyto agresory poznáme? Podle čeho poznáme děti, které jsou šikanovány? Dítě šikanované v jedné třídě se může stát terčem šikany i na jiné škole, lyžařském výcviku nebo i mezi ministranty v kostele. Šikana je neomluvitelná a vždy za její vinu může právě agresor. (Říčan a Janošová, 2010)

Agresor

Dle Říčana a Janošové (2010) ten, kdo se aktivně zapojuje do šikany nebo je její iniciátor, má určité typické vlastnosti. Znalosti těchto vlastností nám pomohou odhadnout, kdo je agresorem. Ovšem najde se i pár výjimek, a ty jsou:

- agresor je převážně zdatný, silný a obratný. Šikanu však dokáže zorganizovat i slabší jedinec;
- ve tváři agresora a ve fyziognomii můžeme vyčíst jakousi hrubost. Ale pozor, zlo můžeme najít i za andělskou tvář;
- agresorem často bývá i rváč, který je vznětlivý a špatně se kontroluje. Avšak ne všichni rváči šikanují;
- agresor bývá ve škole slabším článkem. Je to celkem pochopitelné, jelikož je neukázněný;
- agresor bývá u spolužáků často neoblíbený a vzbuzují spíše strach;
- agresor si pomocí šikany hojí své mindráky. Navenek se tváří jako tvrdý jedinec, ale uvnitř má pocity méněcennosti;
- agresor také rád ovládá druhé lidi. Když má moc nad druhými, tak si to náležitě užívá;
- agresor je škodolibý, krutý a zlomyslný. Ublížovat lidem jej naplňuje. Často mu chybí soucit a je bezcitný. Taktéž mu chybí empatie, aby se dokázal vcítit do druhého.

Agresivním chováním rozumíme destruktivní chování, které směřuje k fyzickému, slovnímu a symbolickému útoku vůči jinému jedinci. (Spurný, 1996)

Typy šikanujících agresorů:

Dle Koláře (2001) jsou tři typy agresorů:

- 1. typ: hrubý, impulzivní a primitivní;

- 2. typ: slušný, narcisticky šlechtěný, kultivovaný;
- 3. typ: tzv. srandista, dobrodružný, vlivný, oblíbený.

Z jakého prostředí pochází agresori?

Dle Říčana a Janošové (2010) se agresivita vytváří už v předškolním věku. Určitou roli v tomto chování hraje plná řada zděděných a vrozených sklonů.

Říčan a Janošová (2010) zde řadí:

- nedostatek zájmu, ponižování, nenávisť;
- psychické a fyzické násilí;
- panovačnost;
- konflikty mezi rodiči nebo rozpad rodiny.

Oběť

Podle čeho poznáme děti, které jsou šikanované? Dítě šikanované v jedné třídě se může stát terčem šikany i na jiné škole, lyžařském výcviku nebo i mezi ministranty v kostele. Šikana je neomluvitelná a vždy za její vinu může právě agresor. (Říčan a Janošová, 2010)

Dle Říčana a Janošové (2010): „*Podobně jako sklon určitých dětí šikanovat druhé je relativně stabilní v čase, také rizikovost určitých dětí, tedy nebezpečí, že právě ony se stanou obětí, je dlouhodobou záležitostí.*“

Jak napsali Říčan a Janošová (2010), obětí se převážně mohou stát:

- děti, které jsou tělesně slabé;
- děti, které nosí brýle, jsou obézní anebo mají ryšavé vlasy;
- děti, které jsou rasově odlišné;
- dítě, které je plaché, tiché, zraňuje ho kritika anebo se izoluje od kolektivu;
- dítě s ADHD;
- dítě s opožděným rozumovým vývojem;
- dítě s pocíty méněcennosti a beznaděje;
- dítě ze sociálně slabé rodiny;

- dítě, které není solidární s ostatními dětmi;
- dítě, které se snaží získat přízeň učitele, tzv. šplhoun;
- dítě s kombinací psychického a sociálního handicapu;
- dítě, které přišlo do již vytvořeného kolektivu.

Dle Řičana a Janošové (2010) existují faktory, které souvisí s viktimizací:

- *hyperprotektivní matka*: rozmazluje své dítě;
- *výchova jedináčka*: nerozvíjející vstřícnost;
- *rodina s problematickým vztahem k násilí*: rodina dítěti vštěpuje, že práť se je špatné;
- *sociálně izolovaná rodina*: rodina je např. v náboženské sektě;
- *rodina s prudérní sexuální výchovou*: dítě se děsí toho, co je pro jeho vrstevníka běžné.

Za neoblíbené v kolektivu bývají jedinci, kteří jsou agresorem a obětí najednou.

(Řičan, 1995)

Dle Parryové a Carringtonové (2006) se tyto jedinci nazývají útočník – oběť.

3 VYMEZENÍ ŠIKANY

Co je šikana? Zde se často mylí pedagogická veřejnost a bere za šikanu to, co šikanou není a naopak. Můžeme rozlišovat dva termíny, a tím je šikana a teasing. (Martínek, 2015)

Podle Bendla (2003): „*Šikana je projevem zneužití vlastního postavení nebo určitých osobních, zejména fyzických dispozic. Pro šikanu je typický nepoměr sil mezi jednotlivými aktéry, tzn. Převaha agresora nad obětí – asymetrická agrese. Jejím důsledkem je poškození druhé osoby.*”

Dle Kampwerthové (2005): „*Při šikaně jde o systematické pronásledování, které má druhému velmi ztrpčovat život. Záměrné shazování osoby před ostatními spolužáky může přerůst v šikanu. Jedná se tedy o určitou formu otevřeného nebo skrytého verbálního či fyzického násilí, které trvá delší dobu. Cílem je vyřazení oběti ze sociálního společenství.*“

Teasing

Podle Martínka (2015) můžeme pojmem teasing označit chování, které šikanu pouze připomíná. Jedná se o nevinné škádlení mezi dětmi – chlapci na školách provokují děvčata, kdy tato utíkají dané chování žalovat, i když se u toho chichotají, žalují jen z formální stránky.

Šikana

Dalším pojmem dle Martínka (2015) je šikana, kdy jeden nebo více lidí úmyslně a opakovaně útočí na jedince nebo kolektiv a používají k tomu agresi a manipulaci. Slovo šikana v každém z nás vyvolává negativní pocity. Žádný rodič si nedovede představit, že by jeho dítě bylo v roli agresora, který by se dopouštěl takového chování, které společnost odmítá.

Je důležité si uvědomit, že šikana není problémem jen u dětí a mládeže, ale zjišťujeme ji v nejrůznějších věkových kategoriích. Se šikanou se můžeme setkat již v mateřské škole i na všech dalších stupních školského vzdělání, v dětském domově, ve výchovném či diagnostickém ústavu, v zaměstnání, ve sportovních zařízeních, ale i v rodině a domově důchodců, v armádě či ve vězení. (Bendl, 2003)

(Martínek, 2015) Pokud se budeme bavit o šikaně, měla by splňovat tyto základní podmínky:

Převahy síly nad obětí

Nejedná se vždy o fyzickou sílu, tj. že méně fyzicky zdatný jedinec je šikanován. Může se totiž jednat i o psychickou převahu, kdy odolnější jedinec šikanuje psychicky méně odolného. Většinou šikanovaný jedinec je ten, který má navenek značnou slabost, např.: fyzicky odlišný jedinec, je zaražený nebo stojí v pozadí. Bývá často terčem posměchu, žertů, urážek nebo dokonce musí psychicky silnějšímu jedinci sloužit a je vydírán.

(Martínek, 2015)

Často se ve školním prostředí objevuje převaha mentální síly, kdy intelektově zdatnější jedinci trápí ty méně zdatné. Čím více je jedinec inteligentní, tím má promyšlenější šikanu.

(Martínek, 2015)

Velkým fenoménem je převaha ekonomické síly, kdy se spolužáci nehodnotí, jací jsou, ale hodnotí se podle toho, co mají. Dítě, které je ekonomicky zdatné, má pocit, že všechno může nebo všechno se dá zaplatit, a to často penězi rodičů. (Martínek, 2015)

Oběť vnímá útok jako nepříjemný

Ve školním prostředí se mezi dětmi objevují přezdívky, někteří jsou na svou přezdívku hrdí, ale pro někoho je spíše urážkou. V tomto případě se nejedná o záměrné ubližování. Děti kvůli hanlivé přezdívce zuří a bojují proti ní. Třída schválně spolužáka touto přezdívkou oslovuje, ten začíná být agresivní a často je označen za agresora. Opak je však pravdou. Stává se obětí, jelikož se brání nepříjemnému útoku ze strany svých spolužáků. (Martínek, 2015)

Dítě ze sociálně slabšího prostředí často slyší nepříjemné poznámky od spolužáků na adresu svých rodičů, jeho rodiče jsou haněni kvůli postavení ve společnosti nebo kvůli svému chování. Pedagog by měl napadené dítě bránit a nikdy by nemělo dojít k tomu, aby řekl, že děti mají pravdu. (Martínek, 2015)

Dlouhodobost i krátkodobost útoku

Šikana je postupně se rozvíjející negativní chování, ale může to být i jednorázový akt. Krátkodobé šikany jsou mnohdy nebezpečnější a to především, že probíhají ve třídě, kdy o nich pedagog nemá tušení nebo si často veřejnost myslí, že se o šikanu nejedná, jelikož měla krátký proces. Ovšem za šikanu se nedají považovat šarvátky, občasná rvačka nebo popichování. (Martínek, 2015)

3.1 Směry šikany

Dle Martínka (2015) šikanování nemusí probíhat tak, že žák trápí druhého žáka, ale existuje ve více formách, a těmi jsou:

Učitel x žák

Učitel učí žáka, se kterým nemá dobrý vztah. Má tendenci vidět na žákovi to, co na ostatních žácích nevidí. To se začne projevovat například tím, že při zkoušení dostává těžší otázky nebo je hůře klasifikován, byť by měl stejné znalosti jako jiný žák.

Žák x učitel

Učitel se stává velice snadnou obětí, jelikož se ve třídě nachází sám jako dospělý jedinec a proti němu je např. 20 žáků. Často bývají šikanovány ženy – učitelky, které reagují vznětlivě a často na třídu křičí nebo se může jednat o handicapované učitele, kteří se mohou tělesně odlišovat.

Rodič x učitel

V tomto směru si rodiče myslí, že jim škola musí ve všem vyjít vstříc. Často mluví pedagogovi do výuky, nebo jak by měl vychovávat děti ve třídě. Rodiče berou školu pouze jako instituci a chybí jim respekt.

V každém školním prostředí se stává, že si ne všichni pedagogové rozumí a mohou tak mezi nimi vypuknout hádky. Vždy je ale nutné, aby si to vyříkali bez přítomnosti žáků a tím navenek působit jako „jednotlivé“ těleso.

Učitel x rodič

Jestliže máme ve škole problémové dítě a rodiče nespolupracují se školou, nemohou s tím pedagogové nic dělat. Takový rodič se s největší pravděpodobností terčem šikany nestane. Ale rodiče, kteří vědí, že mají problémové dítě, ale nedokáží s tím nic dělat a chtějí to se školou řešit, tak se šikanou ze strany učitele mohou počítat. Pedagog tak může získat pocit jakési nadvlády nad rodiči a začne jim radit, jak mají dítě kárat či trestat.

Pedagog by se měl snažit pomoci rodičům problémového žáka a povzbuzovat je. Takový rodič chce slyšet, že na dítě není sám, že se na pedagoga může kdykoliv obrátit. Ze strany pedagoga by mělo dojít k vyzdvižení kladných stránek problémového žáka a dát rodičům najevo, že problém je řešitelný a společnou spoluprací jej mohou zdolat.

Učitel x učitel

Šikana probíhá v učitelském sboru a toto chování se nazývá mobbing. Může nastat situace, že do již utvořeného učitelského kolektivu nastoupí nový pedagog, který má novější metody učení než ostatní pedagogové. Začne být z jejich strany kontrolován, jsou mu prohlíženy přípravy na hodinu nebo jej často odposlouchávají za dveřmi. Je kritizován za svůj přístup k žákům, ale i za to, že je nový a mladší a má ještě plno síly. Zatímco starší pedagogové jsou již unaveni několikaletou praxí.

Ředitel x učitel

Zde se jedná o klasický bossing. Ředitel si vymýšlí nespílitelné úkoly a příkazy pro pedagoga. Do bossingu spadají i vulgární nadávky ze strany ředitele na adresu vyučujícího, zesměšňování před kolegy nebo neustálé dokazování neschopnosti pedagoga. Napadený pedagog by se měl obrátit na svého právníka nebo celou situaci řešit soudně. Nemůže počítat s tím, že celá situace utichne. Jestliže bude více bezbranný, tím více se bude tlak ze strany ředitele zvyšovat.

3.2 Dělení šikany

Dle Martínka (2015) lze za šikanu považovat to, když jeden nebo více lidí ubližuje úmyslně jiným osobám. Za šikanování se považuje i to, co je člověku nepříjemné a nemůže se proti tomu nijak bránit. Bití, ponižování, zesměšňování, intriky proti jiným, strkání, nadávání a pomlouvání nebo jsou proti nim poštváváni kamarádi, aby se s nimi nikdo nebavil.

Při agresi přímé dochází k tomu, že oběť je napadena přímo fyzicky, ale při agresi nepřímé se jedná o ničení majetku oběti. (Martínek, 2015)

Přímou verbální agresi lze poznat tak, že je oběť zesměšňována nebo je jí nadáváno, ale nepřímá verbální agrese se projevuje pomluvami nebo žerty. Můžeme sem zařadit i zesměšňující básně, jedná se o tzv. „symbolickou agresi“. (Martínek, 2015)

Šikanování lze rozdělit i z hlediska aktivity a pasivity. U aktivní šikany se jedinec na celé činnosti podílí, zatímco u pasivní pouze přihlíží. (Martínek, 2015)

Při kombinaci těchto tří hledisek vzniklo dle Martínka (2015) osm druhů šikanování:

Fyzická aktivní přímá

Můžeme sem zařadit bití oběti, fyzické ponižování nebo nucení k vykonání ponižujícího úkonu.

Fyzická aktivní nepřímá

Agresor pošle někoho jiného, aby oběti ublížil, a poté celé situaci pouze přihlíží. Sám se na šikanování nepodílí, celou situaci sleduje zpovzdálí.

Fyzická pasivní přímá

Fyzické bránění v dosažení cílů - nejvíce se projevuje ve školním prostředí. Jedná se o znepřístupnění do lavice, ničení školních pomůcek, které jsou nezbytné k pro úspěch v předmětech, např.: znehodnocení pokusů v chemii, rozlámání pravítka v matematice nebo zalomení tuhy v tužce.

Fyzická pasivní nepřímá

Zde se jedná o odmítnutí některých požadavků. Např.: odmítnutí opustit třídu nebo odmítnutí pomoci spolužákovi, který je postižený.

Verbální aktivní přímá

Tato šikana je jedna z nejčastějších ve školním prostředí. Jedná se o urážky, nadávky, ponižování apod. Jedinci, kteří oplývají širokou paletou vulgárních výrazů, se stávají sociometrickou hvězdou třídy. Často i pedagogové vzdávají boj s tímto typem šikanování se slovy, že v dnešní době je normální, když si děti nadávají.

Verbální aktivní nepřímé

O tomto typu šikanování můžeme hovořit, jestliže se ve školním prostředí objevil ostrakismus – první stupeň šikanujícího chování.

Jedná se o psychické ubližování spolužákovi nebo o pomlouvání jeho účesu, ošacení, chování apod. Zařazujeme sem i posměch a legrácky. Pro verbální aktivní nepřímou šikanu je záměrné i špatné napovídání při zkoušce.

Verbální pasivní přímá

Tento druh šikany úzce souvisí s ostrakizací. Úplná ignorace druhého člověka, neodpovídání na pozdrav nebo jakoukoliv otázku. Oběť se stává pro agresora neexistující. Ve školním prostředí se může stát, že jedinec, který se stal obětí, bude naprosto vyloučen z kolektivu.

Verbální pasivní nepřímá

Jedná se o nezastání někoho, kdo je nespravedlivě obviněn nebo potrestán. Často nesprávně obvinění bývají tzv. černé ovce třídy. Jelikož bývají mnohdy účastníky různých šarvátek, stávají se poměrně výhodní pro tato obvinění. Většinou se na ně vše svede a nikdo se jich nezastane.

3.3 Zrod a vývojové stupně šikany

Na čem přesně závisí průběh šikanování? Jak vypadá vývoj v tzv. nemocné skupině? Kdy a jak může výchovná skupina nebo třída onemocnět? Tyto otázky jsou velice důležité v boji proti šikaně a bez odpovědí na ně budeme bezmocní. (Kolář, 2001)

Podle Koláře (2001) bychom měli rozlišovat různé vývojové stupně šikany, jelikož každý stupeň si vyžaduje individuální způsob zásahu. Existuje tedy pět stupňů onemocnění.

Zrod ostrakismu (stupeň první)

Dle Koláře (2001) bývá často rozšířená představa, že aby došlo k šikanování, musí být splněny určité podmínky. Těmi jsou například absence kázně nebo přítomnost patologického sadisty. Šikana se může objevit kdekoliv a podmínky k naplnění mohou být nenápadné a běžné.

V každé školní třídě se objeví jednatel, který je nejméně oblíbený a vlivný. Často bývá označován jako outsider, černá ovce, obětní beránek, omega apod. Ostatní spolužáci jej odmítají, pomlouvají nebo si z něj dělají srandu. Toto stádium je zárodečné pro další stupně šikany. (Kolář, 2001)

Fyzická agrese a přitvrzování manipulace (stupeň druhý)

Podle Koláře (2001), když ve skupině začne stoupat napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Často si na nich vybíjí nepříjemné pocity, když je čeká těžká zkouška nebo je jen chození do školy obtěžuje. Zde se manipulace přitvrzuje a začíná se objevovat subtilní fyzická agrese.

Dále, když spolužáci spolu tráví více času, jako je dovolená nebo tábor, hledají tzv. zábavu pro zpestření obyčejného dne na úkor nejslabšího spolužáka. Pokusy o šikanování nemusí být úspěšné, jestliže žáci ve skupině mají negativní postoj k násilí. (Kolář, 2001)

Vytvoření jádra – klíčový moment (stupeň třetí)

Podle Koláře (2001) si skupina agresorů začne vytvářet úderné jádro a začnou spolu systematicky pracovat na šikaně nejslabší oběti. Ti, kteří se stali již osvědčeným objektem ostrakizování, jsou jejich obětmi. Jedná se o žáky, kteří jsou z celé skupiny nejnižší, tedy ti slabí.

Většina přijímá normy agresorů (stupeň čtvrtý)

Normy agresorů byly přijaty a staly se jakýmsi nepsaným pravidlem celé skupiny. Málokdo se dokáže postavit agresoru. Ve skupině dochází ke změně (je to podobné, jako když buňku přemůže virus a celou ji ovládne) a všemu velí agresor. Na aktivním šikanování se můžou podílet i ukáznění žáci, kteří přitom prožívají uspokojení. (Kolář, 2001)

Totalita neboli dokonalá šikana (stupeň pátý)

Dle Koláře (2001) zde začnou být normy agresorů přijaty téměř všemi členy skupiny a dochází k tzv. vykořisťování. Šikanování se stává jakýmsi společným programem. Žáci jsou rozděleni na dvě skupiny, jedni mají všechna práva, zatímco druhí nemají žádná.

V této fázi se brutální násilí považuje za normální a je zde přijímána ideologie násilí, ve které není místo pro soucit nad utrpením. Šikanování často toto utrpení řeší absencí ve škole, odchodem ze školy, zhroucením nebo pokusem o sebevraždu. Těžké ublížení na zdraví nebo brutální fyzické násilí na šikanovaném se často prozradí. (Kolář, 2001)

Pro Koláře (2001) je tento stupeň šikany příznačný pro vojenské prostředí, věznice nebo výchovné ústavy pro mládež, málokdy se vyskytuje ve školním prostředí.

Dle Koláře (2001): „*Nejhorší podoba šikanování (pátý stupeň) nápadně připomíná fašistickou totalitu; naproti tomu zdravá komunita je evidentně skupinovou demokracií*“.

3.4 Varovné signály a místa šikany

Dalo by se říci, že při každé nenadálé změně v chování dítěte je signál toho, že mu může být ubližováno. Pedagog by měl tyto signály rozpoznat a začít je řešit. Je důležité sledovat žáky nejen v hodinách, ale i o přestávkách a být s nimi v kontaktu. Jestliže ze strany pedagoga proběhne nevšímavost, může tak dojít k rozvoji šikanujícího chování. (Kolář, 2001)

Podle Martínka (2015) jen málokterá osoba, které je ubližováno, sama od sebe přijde za dospělým a oznámí mu, že je šikanovaná. Také záměrné skrývání ublížení je způsobeno hned několika faktory:

- oběti je vštípeno, že pokud něco řekne, bude to ještě horší;
- oběť se stydí, že si nechává ubližovat a nedokáže se tomu ubránit;
- oběť se bojí vyšetřování, že bude tázána na věci, na které by nejraději zapomněla;
- oběť se bojí, že vina za ubližování bude svedena na ni;
- oběť se bojí, že bude muset kolektiv opustit, a obává se najít si nový.

Výše popsané pocity jsou ještě mnohdy podpořeny ze strany pedagoga nevhodným postojem k celé situaci.

Chaos a únik

Pedagog je situací zcela zmaten a odchází ze třídy. V tuto chvíli má agresor dost času na zpracování a ovlivnění obětí při výpovědi, co a jak se stalo. (Martínek, 2015)

Regrese

Pedagog je situací otřesen a volá si na pomoc silnějšího pedagoga. (Martínek, 2015)

Popření

Pedagog žije v domněnku, že toto se mu nemůže stát a jakmile vejde do třídy a je svědkem šikanování, odchází se slovy: „Až si to vyřídíte, tak pro mě přijďte.“. Opět je zde dostatek času ke zpracování oběti. (Martínek, 2015)

Bagatelizace

Týká se většinou pedagogů – mužů, kdy situaci odlehčí slovy: „Nechte toho hraní, teď už se budeme učit!“ (Martínek, 2015)

Obviňování oběti

Zde pedagog sám přenáší vinu na oběť: „Kdybys je neprovokoval, tak by ti to nedělali.“

Často jde však o situaci, kdy žáci po cestě do kina hází po oběti kameny, aby se k nim nemohla přiblížit. Pedagogovi tak uniká fakt, že se jedná o převahu množstevní síly a oběti jsou takové útoky velmi nepříjemné. (Martínek, 2015)

Egocentrické ublížení

Pedagog se začne litovat: „Proč mi toto děláte? Já vás mám tak ráda a je vám jedno, že jsem z vás nešťastná.“ Často se to týká pedagogů – žen, jelikož ty bývají psychicky méně odolné než jejich mužský kolega a ony samy se stávají oběťmi. (Martínek, 2015)

Autoritativní, suverénní postoj

Většinou se vyskytuje u pedagogů – mužů, kdy prezentuje vlastní sílu a moc: „Já vás srovnám do latě!“ V tuto chvíli pedagoga vůbec nenapadá, že by se jednalo o šikanu a agresivní chování žáků je přebíjena jeho vlastní agresí. (Martínek, 2015)

Agrese

Opět je častější u mužů jako u žen. Pedagog své emoce neudrží a např. žáka zfackuje. Agresor řekne vše doma rodičům, v tuto chvíli se oběť dostává do pozadí a řeší se incident s pedagogem. Obviněným se nakonec stává pedagog a agresor má tak pocit vítězství nad obětí, ale i celým pedagogickým sborem. (Martínek, 2015)

Sevření strachem

Pedagog dojde k úleku, když vidí takovou situaci, že není schopen nijak zakročit. (Martínek, 2015)

Varovná místa šikany

Dle Martínka (2015) se jedná o místa ve škole, kde se šikany nejvíce odehrává. Často se šikana vyskytuje ve třídách, jelikož zde jsou žáci nejdelší dobu. Také zde tráví přestávky a hodiny volna.

Jednou z hlavních povinností školy by měla být tak, kdy připravují dospívajícího jedince na nežádoucí jevy, se kterými se může v životě setkat. Tyto jevy ho mohou negativně ovlivnit a poznamenat na celý zbytek života. (Čech, 2011)

Dalším častým výskytem šikany podle Martínka (2015) jsou toalety. Pedagog by měl mít ve svém zorném poli také tyto místnosti, měl by mít přehled, kdo se tam a jak dlouho zdržuje, ale také shlukování před toaletami bývá varující signálem.

Totéž se týká tělocvičny, když v ní není přítomný pedagog. Oběť často zalehávají, skáčou po ní nebo se do ní zkouší trefovat míčem. Děti by neměly být v tělocvičně samy, jak z bezpečnostních důvodů, tak také v rámci ochrany oběti. (Martínek, 2015)

Také šatny se stávají nebezpečným místem ve školách. Zde jsou oběti často brány věci nebo jim jsou poškozovány. U nehlídaných šaten se může stát, že agresor oběť fyzicky napadne – narazí s ní o stěny nebo ji zmlátí. (Martínek, 2015)

Martínek (2015) popisuje další šikanující jednání, která mohou probíhat i v jídelně, kde se odehrává boj o jídlo. Dochází zde k odebrání jídla nebo oběti často do jídla plivou, hází po ní oběd apod.

K šikaně se využívají i skrytá místa ve škole, jako jsou prostory pod schody nebo zákoutí, kam nikdo nechodí. Dále se se šikanou můžeme setkat na školních výletech, na školním hřišti nebo také ve školních dílnách a není výjimkou ani cesta do školy či jízda autobusem. Šikanu, která proběhne na území školy, řeší škola, jinak řešení spadá do kompetence Policie ČR, popřípadě odboru sociálních věcí. (Martínek, 2015)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Téma bakalářské práce

Šikana z perspektivy oběti (Bullying from the perspective of a victim).

Z témat, které nám, studentům bakalářského programu sociální pedagogiky, byly nabídnuty, jsem si nevybrala žádné, které by mě oslovilo. Z toho důvodu jsem si zvolila téma vlastní, které jsem popsala výše.

Vypracování tohoto tématu vnímáme jako sebeobohacení, jelikož nastudování literatury nám přineslo mnoho poznatků a díky nim pak mohu pomoci i dalším lidem, kteří se vyskytli v situaci, ve které jsem byla i já.

Výzkumné otázky

VO1: Jak dlouho probíhalo šikanování?

VO2: Kdy se šikanování nejčastěji odehrávalo?

VO3: Jak se šikana projevovala?

VO4: Co si myslíš o útočnickovi (agresorovi)?

VO5: Jaké byly pocity po šikaně?

VO6: Jak zabránit vzniku šikany ve školním prostředí?

Cíl výzkumu

Hlavním výzkumným cílem tohoto šetření byla šikana z perspektivy oběti ve školním prostředí.

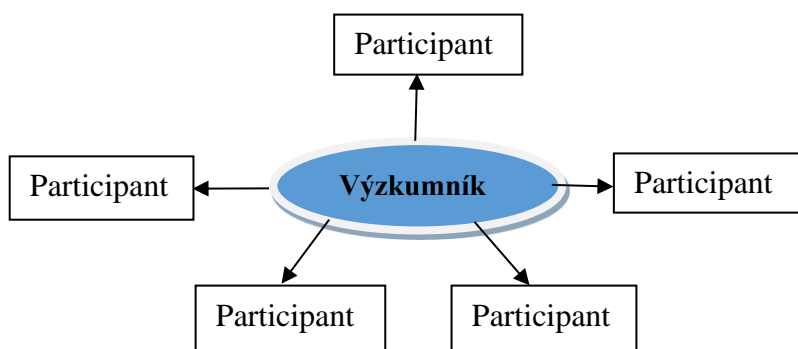
Mezi dílčí cíle pak patří: jak dlouho šikanování probíhalo, kdy se šikana odehrávala, jak se šikana projevovala, co si oběť myslí o útočnickovi, jaké byly pocity po šikaně a jak zabránit vzniku šikany ve školním prostředí.

4.1 Výzkumný soubor

Výzkum byl uskutečněn s osobami, které výzkumník zná, a tyto osoby byly ochotné se výzkumu zúčastnit.

Kritéria výzkumného vzorku:

- muž či žena, kteří zažili na základní škole šikanu;
- muž či žena, kteří již ukončili povinnou školní docházku;
- muž či žena, kteří nemají problém o této události dále hovořit.



Obrázek 1: Mentální mapa výzkumníka a účastníků

Výzkumu se účastnilo celkem 5 osob, z toho 3 muži a 2 ženy, ve věku od 23 do 32 let (průměrný věk 28 let).

Přehled základních charakteristik participantek a participantů jsou uvedeny v tabulce.

Pseudonym	Věk (v době konání našeho rozhovoru)	Pracovní pozice	Kde k šikaně došlo
David	31	Pedagog na SŠ	Na 1. stupni ZŠ
Michal	29	Řidič z povolání	Na 2. stupni ZŠ
Ivo	23	Voják z povolání	Na 1. stupni ZŠ
Klára	32	Výchovná poradkyně	Na 2. stupni ZŠ
Terezie	25	Pedagog volného času	Na 2. stupni ZŠ

Tabulka 1: Tabulka participantů

4.2 Etické aspekty výzkumu

Šikana je tématem velmi citlivým, a proto jsme dbali na etické aspekty a dodržení etiky ve výzkumu. Participanti byli nejprve seznámeni s teoretickým rámcem výzkumu a následně byli požádáni o podepsání informovaného souhlasu. Vzor informovaného souhlasu je v příloze bakalářské práce.

Participanti vystupují ve výzkumu pod pseudonymem, protože jsme chtěli zachovat jejich anonymitu. Tento pseudonym nemá žádnou spojitost s jejich pravým jménem.

Deskripce participantů

Aby měl čtenář lepší představu o participantech, zde je podrobnější popis jednotlivých participantů.

David

David je pedagogem na SŠ v blízkém městě svého bydliště. V době rozhovoru slavil 31. narozeniny. Neměl jednoduché dětství, jelikož v prvních letech života jej rodiče zanedbávali. Když bylo Davidovi pět let, ocitl se v dětském domově společně se svými dvěma sestrami. Za necelý rok si jej adoptovala nová rodina, která bydlela více než 200 km daleko. Davidovi v novém domově trvalo dlouho dobu, než si zvykl na obyčejné věci, jako bylo: čištění zubů, hygiena, oblékání se, jízda na kole, samostatnost, psaní, čtení, počítání. Proto také šel o rok později do první třídy.

David byl neklidné dítě. Každý týden si na něj chodili stěžovat sousedi, že jim opět rozbil okno nebo že jim poničil zahrádku. Svě nové rodiče nevnímal jako autoritu. Dokonce je ani neoslovoval *mami a tati*. Po čase se vše změnilo k lepšímu.

Nyní David bydlí se svojí přítelkyní a dcerou ve městě. Vedou klidný život.

Před rozhovorem byl David nervózní. Po pár minutách ho nervozita opustila a mluvil přirozeně. V některých odpovědích i zavtipkoval. Při rozhovoru panovala klidná atmosféra.

David zažil šikanu na 1. stupni základní školy, když přišel v průběhu roku mezi již vytvořený kolektiv. David je adoptovaný a to byl hlavní důvod jeho šikany. Šikanu zezáčátku snášel, ale postupem času se situace vyostřila a David začal agresory fyzicky napadat. Tímto se také stal sám agresorem. Situace se vyřešila až zásahem rodičů a ředitele školy.

Michal

Michal je řidičem z povolání, kdy většina jeho cest vede do zahraničí. V době konání rozhovoru bylo Michalovi 29 let. Bydlí se svojí přítelkyní v novém bytě.

Michal má dva mladší sourozence – sestru a bratra. V dětství se stal obětí dopravní nehody, kdy se musel naučit znovu chodit. To mělo za následek, že začal koktat. V mládí byl velice nevybouřený. Rád vyvolával hádky a bitky.

S Michalem probíhal rozhovor velice otevřeně. Při rozhovoru se bál, aby koktání nějak nezkreslilo to, co chce opravdu říci a jak to cítí.

Michal byl vystaven šikaně na 2. stupni základní školy, kdy mu začal problém s řečí – koktání. Při ústní zkoušce před tabulí po něm spolužáci házeli papírky a dělali si z koktání legraci. Michal tuto situaci snášel velice obtížně. Uzavíral se do sebe a to vedlo k vyhledání odborné pomoci. Vše skončilo odchodem Michala na jinou školu.

Ivo

Ivo je vojákem z povolání. Již absolvoval zahraniční misi, a to konkrétně na Mali. Při rozhovoru bylo Ivovi 23 let. Ivo bydlí se svými rodiči a starší sestrou v rodinném domě. Nemá žádné závazky, proto si užívá život plnými doušky.

Jelikož je jeho tatínek vášnivý fotbalista, proto i Ivo od tří let chodil do fotbalu, kde se řadil mezi ty nejlepší hráče. Jeho dětství bylo klidné, kdy většinu času trávil na tréninku nebo jezdil po turnajích. Chtěl být nejlepší, proto musel obětovat čas s přáteli a věnoval se pouze fotbalu.

Před začátkem rozhovoru nám Ivo ukázal všechny poháry z fotbalu, jež kdy získal, tím se odreagoval. Nejprve se bál, že nebude vědět, jak má odpovídat. Asi po třetí otázce se rozmluvil a rozhovor byl klidný.

Ivo se se šikanou setkal už ve 4. třídě na základní škole. Chodil do fotbalového týmu a řadil se mezi ty lepší hráče. Jelikož o šikaně neměl žádnou představu, tak ani nevěděl, že je právě šikanovaný.

Klára

Klára je výchovnou poradkyní ve vesnici blízko svého bydliště. V době rozhovoru bylo Kláře 32 let. Bydlí se třemi přáteli v rodinném domě. Snažila se několikrát kontaktovat své rodiče, ale bezúspěšně. Proto s nimi kontakt přerušila, jelikož vedou zcela odlišný život než ona sama.

Rozhovor probíhal v klidu. Klára sama odpovídala otevřeně a rozsáhle. Když nevěděla, jak odpovědět, tak si řekla vtip a díky tomu se odreagovala. Poté odpověděla na otázku, na kterou jsme se zrovna ptali.

Klára byla šikanována na 2. stupni základní školy, kde se setkala s negativními názory na její fyzický vzhled. Spolužáci ji malovali na papír jako příšeru a ty poté vyvěšovaly na nástěnku ve třídě. Tato situace takto pokračovala přibližně čtyři měsíce, než si obrázků začal všimnat třídní pedagog, který poté kontaktoval rodiče. Vše vyústila v to, že se Klára začala cítit méněcenně. Dodnes se cítí ošklivě a má problém si najít přítele, jelikož nemá žádné sebevědomí.

Terezie

Terezie pracuje jako pedagog volného času. V době konání rozhovoru bylo Terezii 25 let. Žije se svým manželem ve starším bytě a snaží se založit rodinu. Jelikož miluje práci s dětmi, tak chodí vypomáhat do místního kojeneckého ústavu. Dalo by se říci, že rodina a děti jsou pro ni základ život.

Před rozhovorem jsme si dali kávu se zákuskem, na kterém trvala, aby se tak uvolnila a nebyla ve stresu. Poté jsme začali klást otázky ohledně šikany. Chvíli jí trvalo, než nám odpověděla a bála se, že řekne něco, co jí nehezské vzpomínky oživí.

Šikanovali ji především spolužačky a to jen proto, že přestoupila z vesnické školy do školy městské. Neskrývala ani smutek a nedalo se nevšimnout, že jí šikana opravdu hodně ublížila. S celou situací se nikdy nikomu nesvěřila.

4.3 Metoda sběru dat

S participanty byl tvořen polostrukturovaný rozhovor. Dotazovaní souhlasili s rozhovorem, který byl poté použit v bakalářské práci.

Rozhovory se uskutečnily v prostorách, které si participantí sami vybrali, byly to jejich domovy. Vše probíhalo bez rušivých elementů a délka rozhovorů se pohybovala mezi 0,5 až 1 hodinou. Rozhovory byly převedeny do písemné podoby.

Připravili jsme si strukturu, kterou jsme v průběhu rozhovoru upravovali dle potřeby. Také jsme kladli doplňující otázky tak, aby poté nedošlo k dezinterpretaci řečeného.

Každý rozhovor jsme začali s dotazem na znalost termínu šikana. Dotazovaní popsali, kde se se šikanou poprvé setkali. Poté byli participantí vyzváni, aby vyprávěli svůj příběh, kdy šikana začala, jak probíhala a jaké to na jejich osobu mělo následky. Konkrétní znění formulované otázky bylo následující:

„Prosím, popište mi Vaši zkušenost se šikanou a poté se pokuste formulovat Váš příběh tak, aby si člověk, který Vás nezná a nic o Vás neví, udělal určitý obrázek o tom, kdy šikana začala, jak probíhala a jaké následky to na Vaší osobě zanechalo“.

4.4 Analýza dat

V metodologické části jsem se rozhodla použít metodu tematické analýzy. Braun a Clarke (2006, s. 79) ji označují jako *metodu identifikace, analýzy a odkazování ke vzorům (tématům) v datech*.

Dle Brauna a Clarka (2006) má flexibilita tematické analýzy řadu výhod a také ohrožení. Je zde nejvíce zdůrazněna role výzkumníka, který hledá v datech spojení a určitým způsobem jim rozumí a interpretuje je. Výzkumník musí vědět, kam směřuje, proč tam směřuje a hlavním bodem je, aby věděl, co dělá. Při analýze musí činit řadu důležitých rozhodnutí a příkladem toho je, že si musí stanovit téma, ale také by měl být otevřený všem změnám, když to situace právě vyžaduje.

Dle Brauna a Clarka (2006) můžeme proces analýzy rozvrhnout do šesti bodů:

1. Seznámení se s daty

Seznámení s daty zahrnuje minimálně jedno prostudování podkladů pro analýzu, avšak vhodné je prostudovat je vícekrát, což výzkumník učinil. Výzkumník přistupuje ke všem datům aktivně, snaží se najít významy, vzorce a také tvoří první kódy.

2. Generování počátečních kódů

Seznam konkrétních kódů v datech. Kódy jsou ve většině případů konkrétnější a užší než témata. Výzkumníci se snažili opakovaně hledat vzorce.

3. Hledání témat

Třídění a také porovnávání kódů do eventuálních témat. Je důležité rozhodnout, kam který kód zařadit. Kódy by se neměly mezi tématy překrývat. Také je doporučeno užívat mentální mapy a tabulky. Mapy jsou součástí otevřeného kódování.

4. Přezkoumání témat

Znovupřečtení si textu, kterému byl již přidělen kód (extrakt), a také přečíst celý soubor, nebyl-li opomenut některý z hlavních důležitých aspektů. Pro dosažení reliability kódování proběhlo vícekrát, a to s dostatečným odstupem času.

5. Definování a pojmenování témat

Zde jsou témata definována a hledá se esence každého z nich. Jednotlivá témata a jejich vzájemné propojení jsou zvažována zvlášť. V tématech můžeme najít i různá subtémata.

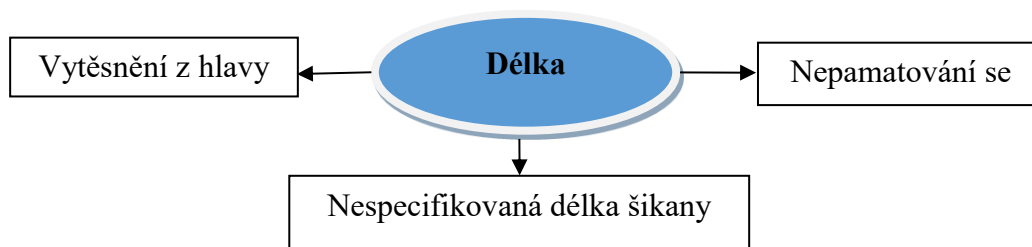
6. Sepsání zprávy

Vypracování konečné analýzy a napsání závěrečné zprávy na základě konečných témat.

Konkrétní provedení analýzy dat

Zde se věnujeme rozboru a analýze dat. Data jsou získaná od participantů pomocí rozhovorů. Rozhovory jsme postupně okódovali. Vyhledali jsme první kódy a poté jsme se snažili najít témata. Museli jsme být opatrní, aby se kódy nepřekrývaly. Abychom toho dosáhli, vytvořili jsme se mentální mapy. Získali jsme osm následujících témat:

1) První téma, které vzešlo z analytických dat, jsme nazvali *Délka šikany*. Patří sem výroky od participantů, jak dlouho šikana trvala.

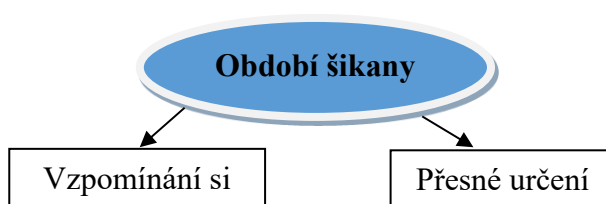


Obrázek 2: *Délka šikany*

Nyní bychom uvedli, které kódy do tohoto tématu spadají: vytěsnění z hlavy, nepamatování se, nespecifikovaná délka šikany.

Někteří participantů si o šikaně mnoho nepamatují, proto si tuto vzpomínku **vytěsňují z hlavy** *Jejda, přesné měsíce si nepamatuji...* (David, řádek 2); *Čéče, měsíce už nevím...* (Ivo, řádek 2). Další participantů si na toto období **nepamatují**, jelikož to není vzpomínka, kterou by chtěli uchovávat v paměti. *Moc ráda na toto období nevzpomínám, takže si nepamatuji, kdy přesně to bylo...* (Michal, řádek 2); *Ty jo, to už raději nevím...* (Klára, řádek 4). Ostatní přesně **nespecifikovali délku šikany** *Celý druhý stupeň...* (Terezie, řádek 2).

2) Druhé téma nese název *Období šikany*, kdy participantů odpovídají, ve kterém ročníku se šikana odehrávala.

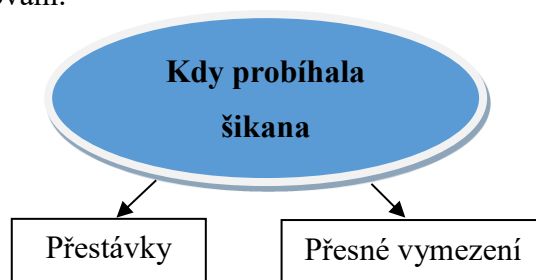


Obrázek 3: *Období šikany*

Kódy spadající do tohoto tématu: vzpomínání si, přesné určení.

Někteří participantů byli schopni si **vzpomenout**, kdy je šikana postihla *...myslím si vybavuji, že to bylo asi v 6. třídě* (Klára, řádek 2); *...tipuji 7. třída* (Michal, řádek 3). Ostatní mají tuto situaci stále v živé paměti a byli schopni **přesně určit**, kdy byli šikanováni *...bylo to na jaře ve 4. třídě* (Ivo, řádek 2); *...bylo to od půli 5. třídy do konce 5. třídy ZŠ* (David, řádek 2); *...od 6. třídy* (Terezie, řádek 2).

3) Téma číslo tři se nazývá, *Kdy probíhala šikana*. Zde jsou výroky participantů, když zmiňují místa šikanování.

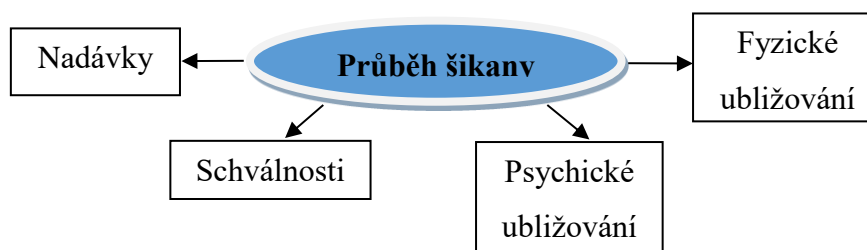


Obrázek 4: *Kdy probíhala šikana*

Kódy spadající do tohoto tématu: přestávky, přesné vymezení.

Většina participantů uvedla, že je šikana nejčastěji postihla právě o **přestávkách**, když nebyl poblíž pedagogický dozor ...*většinou o přestávkách* (David, řádek 4); *Nejčastěji o přestávkách a po škole* (Terezie, řádek 6); *O svačínové přestávce...* (Michal, řádek 5); *V hodinách, ale asi nejvíce o přestávkách* (Klára, řádek 4). Také byli schopni si vzpomenout na **přesné vymezení** šikany ...*vždy před trenálem a to před 16. h.* (Ivo, řádek 5).

4) Ve čtvrtém tématu *Průběh šikany* participanté odpovídali, jak se šikana projevovala.

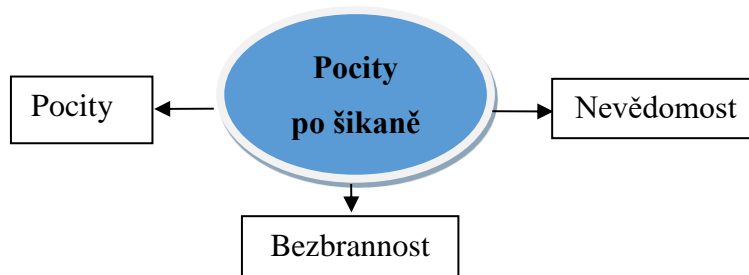


Obrázek 5: *Průběh šikany*

Kódy spadající do tohoto tématu: nadávky, schválnosti, psychické i fyzické ubližování.

Participanté na toto téma rádi nevzpomínali, ale dokázali přesně určit, jak šikana na jejich osobu probíhala. Agresoři svým obětem dělali **schválnosti** ...*brali mi svačiny a přede mnou mi ji snědli* (David, řádek 9); ...*nadrobili mi křídlo do pití...* (David, řádek 10); *Několikrát jsem měl prostříhnutý dres a snad 5x za sezónu jsem si musel kupovat flašku na pití* (Ivo, řádek 8). Participanté si museli také projít **fyzickým ubližením** ...*tak po mně několikrát hodili zmuchlaný papír...* (Michal, řádek 8) a **psychickým ubližením** ...*spolužáci mě začali malovat jako příšeru...* (Klára, řádek 6). Agresoři také nešetřili ani **nadávkami** na své oběti ...*nadávali mi do outsidera a křičeli na mě...* (Terezie, řádek 4).

5) V pořadí pátým tématem jsou *Pocity po šikaně*, kde participanti vyjadřují, jaké byly jejich pocity po šikaně.



Obrázek 6: *Pocity po šikaně*

Kódy spadající do tohoto tématu: pocity, bezbrannost, nevědomost.

Participanti museli zapřemýšlet, jaké **pocity** v nich vyvolala šikana. *Já jsem byl tak bezmocný* (David, řádek 14); *Cítil jsem se smutně...* (Michal, řádek 17); *Cítila jsem se trapně a zahanbeně* (Terezie, řádek 22); *...cítila jsem se ošklivě* (Klára, řádek 14). Někteří z nich ani **nevěděli**, že u nich šikana právě probíhá *...neměl jsem o šikaně ani páru* (Ivo, řádek 17).

6) Šestá téma je *Proč si k šikaně vybrali zrovna tebe*, zde participanti popisují, proč si je agresoři vybrali jako svou oběť.



Obrázek 7: *Proč si k šikaně vybrali zrovna tebe*

Kódy spadající do tohoto tématu: stěhování, zdravotní porucha.

Většina z participantů se zrovna **přistěhovala** z vesnice do města, a to byl důvod, proč si je agresoři vybrali za své oběti *...jsem jen nějaký adoptovaný přistěhovalec z vesnice* (David, řádek 25); *...byla jsem vesnický outsider* (Terezie, řádek 4). Participanti také trpěli **zdravotními poruchami**, čehož agresoři často využívali *Skrz to koktání, asi* (Michal, řádek 20); *Ale byla jsem jediná s brýlemi...* (Klára, řádek 11).

7) *Následky po šikaně* je název sedmého tématu. Participanti popisují, jaké následky na nich zanechala šikana.



Obrázek 8: *Následky po šikaně*

Kódy spadající do tohoto tématu: psychické problémy, přesná specifikace následků.

Participanti kvůli šikaně mají **psychické problémy**, kterými trpí doteď *Z toho jsem začal mít problémy...takové ty noční můry, víš?* (David, řádek 30); *...začal jsem mít i psychické problémy...* (Michal, řádek 16). Někteří participanti byli konkrétnější a své **následky specifikovali přesněji**. *Začala jsem mít problémy se svým zevnějškem* (Klára, řádek 15); *Začal jsem být bojácný, bál jsem se všech, kdo na mě zvýšili hlas* (Ivo, řádek 15); *...stranila jsem se kolektivu, všude jsem chodila sama* (Terezie, řádek 26).

8) Posledním tématem je *Jak zabránit vzniku šikany na ZŠ*. Zde participanti popisují, jak by se mohlo zamezit vzniku šikany na školách.



Obrázek 9: *Jak zabránit vzniku šikany na ZŠ*

Kódy spadající do tohoto tématu: dozory, všímavější učitelé, vzdělávání.

Participanti se domnívají, že je zapotřebí více pedagogického **dozoru**, aby se tak zabránilo šikaně v době přestávek ve třídě nebo na toaletách *...více dozorů na chodbách* (David, řádek 44). Také by chtěli, aby pedagogové byli **všímavější** *...více pozornosti od učitelů, co se děje o přestávkách* (Michal, řádek 23); *...aby učitelé byli více všímaví* (Klára, řádek 18). Taktéž by bylo dobré, kdyby se šikaně věnovalo více prostoru na školách už od nástupu do prvních

*tříd ...že by se toto téma mělo probírat už od začátku školní docházky... (Ivo, řádek 24);
Učitelé by měli pracovat s třídou jako s kolektivem a celkově by téma šikana mělo dostat
více prostoru (Terezie, řádek 31).*

5 SHRUTÍ VÝZKUMU, DISKUZE

V bakalářské práci jsme si stanovili cíl, a to jak oběti vidí šikanu. Praktickou část jsme zaměřili na kvalitativní výzkum, kdy jsme dělali rozhovory s participanty, které jsme znali osobně. Z dat, které jsme získali, jsme vytvořili jejich analýzu, a to pomocí otevřeného kódování. Na základě tematické analýzy byly výsledky verifikovány. Díky těmto datům jsme získali odpovědi na výzkumné otázky.

Výzkumná otázka číslo 1: Jak dlouho probíhalo šikanování?

Ze všech provedených rozhovorů s participanty můžeme tuto otázku verifikovat. Participanti si nemohli vzpomenout na přesné časové vymezení průběhu šikany a často odpovídali slovy *nevím*, nebo že si to *nepamatují*, proto je velmi těžké si uvědomit, kdy šikana začala. Participanti také uvedli, že šikana začínala pozvolna a později se stupňovala. K odpovědi na tuto výzkumnou otázku jsme využili téma *Délka šikany*.

Výzkumná otázka číslo 2: Kdy se šikanování nejčastěji odehrávalo?

Při zkoumání tohoto problému jsme se snažili od participantů zjistit, kdy se šikanování na jejich osobě nejčastěji odehrávalo. V rozhovorech jsme často zaznamenali jeden společný znak, a tím byly přestávky. Šikana se odehrávala hlavně o přestávkách, a to mimo pedagogický dozor. Šikanování tedy neměli možnost, aby v tu chvíli vyhledali pomoc pedagoga, jelikož dozor na chodbách nefungoval. K odpovědi na tuto výzkumnou otázku jsme využili téma, *Kdy probíhala šikana*.

Výzkumná otázka číslo 3: Jak se šikana projevovala?

Na tuto otázku jsme dostali rozličné odpovědi. Obětím bylo fyzicky i psychicky ubližováno, agresori také používali nadávky a nebáli se ani děláním schválností, které mohly ohrozit i život šikanovaného. V některých případech šikana vyústila až v trestný čin. K odpovědi na tuto výzkumnou otázku jsme využili téma *Průběh šikany*.

Výzkumná otázka číslo 4: Co si myslíš o útočnickovi (agresorovi)?

Na tuto otázku bylo velmi těžké získat odpověď. Ze všech odpovědí od participantů jsme si mohli vyvodit pouze to, že i když se šikana odehrála dávno, mají k útočnickovi stále negativní vztah. Participantům se agresor nikdy neomluvil. Dle slov agresorů si za vše mohly oběti samy. Participantů agresorovi dodnes neodpustili.

Výzkumná otázka číslo 5: Jaké byly pocity po šikaně?

Na tuto výzkumnou otázku jsme od našich participantů získali pouze negativní odpovědi. Participantů se cítili bezmocně, smutně nebo zahanbeně. Taktéž si oběti berou šikanu za vinu a mají dojem, že si ji něčím zasloužili. Často tyto pocity vedou k psychickým problémům, které mohou přetrvávat až do dospělosti. K odpovědi na tuto výzkumnou otázku jsme využili téma *Pocity po šikaně*.

Výzkumná otázka číslo 6: Jak zabránit vzniku šikany ve školním prostředí?

Na tuto výzkumnou otázku jsme získali od všech dotazovaných velmi podobné odpovědi. Čekali jsme, že se dozvíme více možností, jak zabránit vzniku šikany. Participantů se shodli na tom, že aby se zabránilo vzniku šikany na školách, uvítali by o přestávkách více pedagogického, a hlavně všímavého dozoru. Je důležité, aby pedagogové po skončení výuky neodcházeli ihned do kabinetu, ale vnímali okolí kolem sebe, jak děti na sebe o přestávce reagují, jestli nějaký žák není zamlklý či bojácný nebo jaké jsou celkové vztahy ve třídě. Pedagog by měl pracovat s třídou jako s kolektivem. K odpovědi na tuto výzkumnou otázku jsme využili téma *Jak zabránit vzniku šikany na ZŠ*.

Diskuze

Dle Říčana a Janošové (2010) je šikana neomluvitelná a za vinu ji dáváme právě agresorovi. S tímto projevem zcela souhlasíme. Často si oběti myslí, že si šikanu něčím zasloužili, ale opak je však pravdou. To, že je někdo tzv. odlišný, rozhodně není důvodem, aby se stal obětí šikany.

Také souhlasíme s výrokem Martínka (2015), že nešikanují pouze méně inteligentní jedince, ale právě i ti inteligentnější, kteří si šikanu dokáží dobře naplánovat. Mnohdy také dochází k šikaně kvůli převaze ekonomické síly. Zde bychom rádi uvedli, že by bylo

v zájmu žáků, aby se zavedly jednotné školní úbory a také zákaz používání mobilních telefonů, tabletů aj. v době školy.

Participantů také uvedli, že se šikana odehrávala právě o přestávkách, když se poblíž nenacházel pedagogický dozor. Martínek (2015) všechna tato místa šikany popisuje a ztotožňuje se také s výpověďmi našich participantů.

6 ZÁVĚR

V této práci jsme se zabývali šikanou ve školním prostředí, snažili jsme se seznámit s touto problematikou a také se vžít do situace, ve které se nachází oběť šikany. V práci uvádíme podstatu šikany a také jsme se snažili vysvětlit, jak se šikana projevuje, proč vzniká a jaké jsou její následky, které v některých případech mohou skončit i smrtí. Dále jsme popsali, jak se vyznačuje agresor a oběť, které díky tomuto můžeme poznat a zabránit tak vzniku další šikany.

Teoretickou část jsme rozdělili do tří kapitol. V první kapitole jsme popisovali, jak vůbec vznikla sociální pedagogika. Další kapitoly se již věnovaly šikaně. Snažili jsme se definovat agresora a oběť, aby čtenář měl lepší přehled o jejich definicích. Dále jsme se snažili vymezit šikanu, směry šikany a dělení šikany. Zaměřili jsme se na vývojové stupně šikany a také na varovná místa a signály šikany.

Pomocí rozhovorů jsme se snažili přinést informace, které by mohly upravit zažitě představy o šikanování. Mým záměrem bylo poukázat na pocity obětí po šikaně. V dnešní době není obětí pouze brýlatý prvňáček a agresor už mnohdy není hrubý záškolák.

Důležitou roli má i pedagog. S dětmi tráví více času, a proto by se měl zapojit do budování přátelských vztahů ve třídě, podporovat solidaritu a také by měl pomoci slabšímu jedinci v těžké situaci. Mnoho pedagogů má dojem, že šikanu poznají, jelikož nejde přehlédnout, ale již samotné odhalení šikany mezi studenty není jednoduché.

Nás samotné zajímá, jakým směrem se bude šikana dále vyvíjet a zda škola tento problém bude řešit a ne před ním zavírat oči. Taktéž doufáme, že škola podá žákům pomocnou ruku a spolu tuto svízelnou situaci vyřeší. Toto jsou ovšem další otázky, kterými se mohou zabývat budoucí bakalářské práce.

Snažili jsme se zamyslet nad tím, co by šikanu mohlo ze škol úplně vymýt. Proto doufáme, že tato bakalářská práce přinesla nějaký nástin toho, co o šikaně a jejích následcích po přečtení víme. Šikana byla, je a bude součástí života a společnosti.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Dle mého názoru je velice důležité šikanu i agresivní chování dostat více do podvědomí žáků, rodičů, veřejnosti i učitelského sboru. Taktéž je důležité zajistit více školení pro učitelský sbor ohledně této problematiky na základních školách a zajistit další odbornou přípravu výchovných a speciálních pedagogů na téma šikana. Zásadním bodem je vzdělávání pedagogů v této oblasti. Ale také bychom měli do aktivního boje proti šikaně ve školním prostředí zapojovat žáky i jejich rodiče. Nejen základní školy by měly do svých programů zařadit více přednášek na toto téma. Dalším možným preventivním opatřením by bylo zavedení kamerového systému na chodby škol a také přísnější tresty pro ty, kteří se dopustí šikanujícího jednání. Některé školy také využívají schránky důvěry, které by měly být rozmístěny na více místech ve škole. Předějit šikaně by také pomohlo, kdyby školy zavedly jednotné školní uniformy a zamezily používání mobilních telefonů ve školním prostředí.

Seznam použité literatury

BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

BENDL, Stanislav, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-866-4208-9.

BRAUN, V. and CLARKE, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2). pp. 77-101.

ČECH, Tomáš. Škola a její preventivně-výchovná strategie jako předpoklad rozvoje kompetencí dětí. *Prevence*. 2011, roč., s. 4 – 7. ISSN 1214-8717.

KAMPWERTHOVÁ, K. Jak přežít školní léta. Praha: BB art s.r.o, 2006. ISBN 80-7341-877-0.

KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-x.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.

PERRY, Jean a CARRINGTON, Gillian. Čelíme šikanování: sborník metod: metodický materiál Institutu pedagogicko-psychologického *poradenství* ČR. Praha: Institut pedagogicko-psychologického *poradenství* ČR, 1997, dotisk 2006. 114 s. ISBN 80-86856-24-0

PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

SPURNÝ, Joža. Psychologie násilí: o psychologické podstatě násilí, jeho projevech a způsobech psychologické obrany proti němu. Praha: Eurounion, 1996. ISBN 80-85858-30-4.

Seznam použitých symbolů a zkratek

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Aj. A jiné.

Str. Strana

Tzv. Takzvané

ZŠ Základní škola

V. Výzkumník

P. Participant

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mentální mapa výzkumníka a participantů	31
Obrázek 2: Délka šikany	37
Obrázek 3: Období šikany	37
Obrázek 4: Kdy probíhala šikana.....	38
Obrázek 5: Průběh šikany	38
Obrázek 6: Pocity po šikaně	39
Obrázek 7: Proč si k šikaně vybrali zrovna tebe.....	39
Obrázek 8: Následky po šikaně	40
Obrázek 9: Jak zabránit vzniku šikany na ZŠ.....	40

Seznam tabulek

Tabulka 1: Tabulka participantů	31
---------------------------------------	----

Seznam příloh

Příloha PI: Informovaný souhlas účastníka výzkumu

Příloha PII: Rozhovor s participantem Davidem

Příloha PI:**Informovaný souhlas účastníka výzkumu:**

Vážený pane, vážená paní,

v souladu se zásadami etické realizace výzkumu Vás žádám o souhlas s Vaší účastí ve výzkumném projektu v rámci mé bakalářské práce.

Název projektu: Šikana z perspektivy oběti

Řešitel projektu: Klára Bajáková; email: klarabajakova@seznam.cz; tel.: +420 605 087 008

Název pracoviště: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Štefánikova 5670, 760 01 Zlín, Česká republika

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Venterová; email: venterova@utb.cz; tel.: +420 576 037 303

Cíl výzkumu: Hlavním výzkumným cílem tohoto šetření byla šikana z perspektivy oběti ve školním prostředí.

Popis výzkumu: Rozhovory by se měly uskutečnit v prostorách, které si participantky a participantí sami vyberou. Dotazovaným budou pokládány předem připravené otázky. Vše by mělo probíhat bez rušivých elementů. Dobu trvání rozhovoru odhadujeme na 1 – 1,5 hodiny. Rozhovory budou přepisovány do písemné podoby. Výsledky budou sloužit pouze pro účely mé bakalářské práce. Každé participantce a participantovi bude udělen pseudonym, abychom zabránili zneužití dalšími osobami. Zkoumaná osoba může kdykoliv, bez udání důvodu, dobrovolně výzkum opustit. Mlčenlivost se vztahuje na veškeré skutečnosti, které jsem se během výzkumu dozvěděla.

.....

Datum a podpis

Příloha PII:

David (rozhovor proběhl dne 28. 12. 2019, okres Hodonín, v místě bydliště participanta)

1 V: Jak dlouho probíhalo šikanování?

2 P: Přesné měsíce si nepamatuji, ale bylo to od půli 5. třídy do konce 5. třídy ZŠ.

3 V: Kdy se šikanování nejčastěji odehrávalo?

4 P: Nooo, šikanovali mě vždy, když nebyl v blízkosti učitel, takže většinou o přestávkách.

5 To byli totiž všichni učitelé zavření s kafičkem ve sborovně (smích).

6 V: A kdy nejčastěji?

7 P: O těch přestávkách a taky když jsem šel na záchod.

8 V: Jak se šikana projevovala?

*9 P: O přestávkách mi spolužáci brali svačiny a přede mnou mi ji snědli. Vzpomínám si
10 i na to, jak mi nadrobili křidu do pití, to mi řekli až po tom, co jsem pití vypil. Vlastně
11 byl jsem tam jediný přespolní žák a hlavním důvodem šikany bylo asi to, že jsem
12 adoptovaný. To děcka vnímají jako dobrý důvod pro šikanu.*

*13 Všechny meze to překročilo, když mě spolužáci drželi z okna za nohy. Sice to bylo jen
14 v přízemí, ale dokážeš si to představit? Já jsem byl tak bezmocný. Podle mě to
15 hraničilo s trestným činem. No a tehdy jsem si řekl dost!*

16 V: Proč si myslíš, že to bylo tím, že jsi adoptovaný?

*17 P: Já nevím. Když se dítěte zřeknou vlastní rodiče, tak pro děcka to je signál, že to dítě
18 je asi jiné nebo divné, když ho vlastní rodiče nechtěli. A proto ho začnou šikanovat, asi.*

19 V: A co jsi udělal, když sis řekl dost?

20 P: Sám sebe jsem přemlouval, abych se s tím někomu svěřil. Tak jsem to řekl tátovi.

21 V: **Kde byli učitelé, když tě spolužáci drželi z okna za nohy?**

22 P: *Jak už jsem říkal, dozor moc nefungoval, takže si myslím, že byli v kabinetě.*

23 V: **Co si myslíš o útočnickovi (agresorovi)?**

24 P: *Podle mě chtěl ukázat ten hlavní, co mi většinou vše dělal, že on je ten vůdce třídy
25 a já jsem jen nějaký adoptovaný přistěhovalec z vesnice. A protože jsem byl malý,
26 hubený a nevýrazný, tak jsem byl i vhodný cíl.*

27 V: **Jaké byly pocity po šikaně?**

28 P: *Když mi jedli ty svačiny, tak to jsem zrovna nijak neřešil. To mně přišlo chvílemi
29 i vtipné, ale dorazilo mě to držení za nohy z okna. Z toho jsem začal mít problémy.
30 Takové ty noční můry, víš? No, a jelikož jsem to už nemohl snášet, tak jsem jim to začal
31 oplácet, já vím, že se to nemá, ale co jsem měl dělat, že? Ale nedělal jsem jim to, co
32 oni mně, to zas ne, nejsem blázen. Ale když mi něco udělali, tak jsem jim třeba dal
33 facku anebo jsem jim vyhodil věci do třídního koše.
34 No, z počátku jsem mlčel. Nechtěl jsem přilévat olej do ohně. Ale po otcově naléhání
35 jsem jim o všem řekl, no a druhý den šli za ředitelem a celá situace se začala řešit.
36 Teš jsem rád, že jsem se s tím někomu svěřil, protože kdoví, jak by vše dopadlo..nechci ani
37 domyslet, co by se stalo, kdybych z toho okna spadl...fuj.*

38 V: **Jak se ty noční můry projevovaly?**

39 P: *No, zdály se mi sny, hnusné sny. Jak mě spolužáci nahání v lese s nožem, toto je
40 asi jediný, na který si teď vzpomenu.*

41 V: **A jak reagoval spolužák, kterému jsi dal facku?**

42 P: *Jak? Že mi to zpět oplatil a ne málo.*

43 V: **Jak zabránit vzniku šikany ve školním prostředí?**

44 P: *Podle mě by bylo vhodné, aby bylo více dozorů na chodbách. Ted' už to tak možná
45 je, ale za nás nebyl žádný dozor, a proto se dělo, co se dělo.*